

JÄRVA-JAANI TARVITAJATE ÜHISUSE KAUPLUSE MAJA KOERUS

Uurimistöö

Autor: Jaana Kind, 11. klass

Juhendaja: õp Siret Pärtel

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. MAJA AJALUGU	4
1.1. Järva-Jaani Tarvitajate Ühisuse kauplus Koerus	4
1.2. Kaupluse endised töötajad	13
1.3. Teise korruse elanikud	13
1.4. Kaupluse sulgemine	14
2. ENDISE JUHATAJA MEENUTUSED	16
3. MAJA AJALUGU FOTODEL	19
4. PRAEGUSTE OMANIKE LUGU	22
4.1. Maja saamise lugu praegustele omanikele	22
4.2. Omanike poolt tehtud tööd	23
4.3. Edasised plaanid	24
KOKKUVÕTE	25
LISA 1. FOTOD JUHATUSE KOOSOLEKUTE PROTOKOLLIDEST	29
LISA 2. FOTOD KAUPLUSE SISEVAADETEST	30
LISA 3. KAUPLUSE ASUKOHT KOERUS JA ÕUEALA PLAAN	31
LISA 4. VAATED JAANI TEELE KOLMEKÜMNENDATEL	32
LISA 5. DOKUMENDID	33
LISA 6. FOTOD KAUPLUSE JUHATAJATEST	34
LISA 7. FOTOD KAUAEGSETEST MÜÜJATEST	35
LISA 8. FOTOD MÜÜJATE TÖÖRIIETUSEST	36
LISA 9. FOTOD KAUPLUSEHOONEST SEITSMEKÜMNENDATEL	37
LISA 10. FOTOD MAJAST JA INIMESTEST	38
LISA 11. FOTOD KAUPLUSEHOONEST 2022. AASTAL	40

SISSEJUHATUS

Uurimistöö teema on „Järva-Jaani Tarvitajate Ühisuse kaupluse maja Koerus“. Töö eesmärk on anda ülevaade Koerus Jaani tee 4 asunud kaupluse maja ajaloost. Valisin antud teema, kuna minu õde on maja üks praegustest omanikest ja selle ajalugu pakub mulle huvi.

Töö jaoks vajalikku infot kogusin Koeruga seotud raamatutest, Rahvusarhiivist ja internetist. Viisin läbi intervjuud maja praeguste omanike Isabell Hakki ja Rauno Lagenõmmega ning müüja ja juhatajana töötanud Mari Rosentaliga. Fotomaterjali sain internetist, muuseumitest, Rahvusarhiivist, internetikeskkonnast vanadpildid.net ning vanade fotode kogujatelt Indrek Ilometsalt, Kaarel Aluojalt ja Rene Viljatilt ning kaupluse endistelt töötajatelt ja nende lähedastelt.

Uurimistöö koosneb neljast peatükist. Esimeses annan ülevaate Tarbijate Ühisuse maja ajaloost. Teise peatükki on kogutud endiste töötajate ja kohalike elanike meenutused. Kolmandas on kirjeldatud maja ajalugu sellest tehtud fotode järgi ja neljandas on ülevaade intervjuust maja omanikega.

Lisades on fotod dokumentidest, kaupluse juhatajatest ja müüjatest, maja välis- ja sisevaadetest, ümbruskonnast ja maja praegusest seisukorrast; plaan maja asukohast Koeru alevikus; kaart kinnistust; väljavõtted juhatuse koosoleku protokollidest.

1. MAJA AJALUGU

20. sajandi alguses tegutses Koerus mitu erakauplust, kuid järjest enam oli Koeru kihelkonna kaubanduses tähtis osa ühiskaubandusel. Tähtsaks kaubanduslikuks keskuseks osutus Järva-Jaani Tarvitajate Ühisuse kauplus Koerus. (Stokeby, 1934)

1.1. Järva-Jaani Tarvitajate Ühisuse kauplus Koerus

Järva-Jaani Tarvitajate Ühisuse Koeru osakonna kauplus tegutses alates 1922. a. Kaupluse tegevus oli algusaastatel edukas, sest kauba läbimüük oli võrdlemisi suur. Enne Ühisuse kaupluse avamist olid kaupade hinnad Koerus palju kõrgemad kui mujal. Konkurentsi tõttu olid erakaupmehed nüüd sunnitud oma kaupade hindu alandama. (JT, 1926)

Laupäeval, 13. septembril 1924. a toimus Koeru alevis suur tulekahju, mistõttu põlesid maha Koeru Vabatahtliku Tuletõrjajate Seltsi maja ja neli Ferdinand Rinnebergile kuuluvat elumaja, kus asusid ka postkontor ja Tarvitajate Ühisuse kauplus. Maha põlesid kõik kõrvalhooned koos suure hulga põllumajanduse inventariga. Kaupluses hävines või sai tules rikutud umbes 100 tuhande marga eest kaupu. Rinneberg ehitas mahapõlenud majade asemele uue (Paide tee 1), mille Koeru-poolses otsas asus kauplus (Joonis 1) ja Paide-poolses juuksuriäri. 1930ndate keskel oli uue maja ärijuhiks Karl Hansen, kes eestistas oma nime Aaringuks, mistõttu kauplust tunti rohkem Aaringu nime all. Tegemist oli soliidse kauplusega, mille juurde kuulus ka südamlikult sõbralik teenindamine ja lai valik kaupu: koloniaalkaubad (kohv, tee, kakao, vürtsid jm); riide-, naha- ja pudukaubad; jalanõud; petrool, bensiin ja õlid; klaas-, portselan- ja kivinõud; jalgrattad; lakid, värnits, maalritarbed ja tapeedid ning muud majandustarbed. Hiljem asus samas majas toiduainete kauplus Tuljak ja seejärel publi Jänune Kägu. (Päevaleht, 1924; Voolaid, 1991)

Joonis 1. Karl Hanseni kauplus (Vanadpildid.net³)

1925. a oli Koeru osakonna kaupluse ärijuhiks Karl Ormus, tänu kelle heale juhtimisoskusele võis märgata edu. Lisaks Ormusele juhtis osakonna tegevust veel kaheksaliikmeline kontrollkomisjon. Uue maja ehitus võeti plaani 1927. a ja krunt selle jaoks oli valmis valitud. (JT, 1926)

Kaupluse tegevused ja muudatused tehti Järva-Jaani Tarbijate Ühisuse juhatuse otsuste alusel.

- 22. juulil 1927. a otsustati Koeru ehituskrundi jaoks lähiajal leping sõlmida ja selle teostamine jäi raamatupidaja J. Parroli peale.
- 12. aprill 1929. a otsustati astuda samme ehituskrundi rendihinna alandamiseks, sest krunt oli varem kasutusel aiamaana.
- 6. aprillil 1930. a otsustati uue kauplusehoone ehitamine Koeru. Juhatuse liige hr Julius Sisask selgitas ühisuse aasta peakoosolekul majaehituse tarvidust ja andis teada, et juhatuse on soodsatel tingimustel ostanud Kapu mõisa härrasmaja 300 krooniga. Koosolekul viibinud hr Möll tegi lisaks ettepaneku „otsustada Koeru maja ehitada ja lubada juhatusel kahe aasta vältel kulutada selleks mitte üle 6000 krooni, millega tuleks maja valmis saada“. Salajasel hääletamisel kuulikestega sai ettepanek 45 poolt ja 3 vastuhäält. Koosoleku juhataja kuulutas ettepaneku vastuvõetuks.
- 2. mail 1930. a otsustas juhatuse maja ehitada järgmiste mõõtmetega: 15x10,6 m, esimese ja teise korruse kõrgus 3 m, mansardkorruse (katusekorruse) kõrgus 2,75 m ja kelder 4x6 m. Majale planeeriti teha pilpakatus ja plekist ahjud. Majaplaan otsustati lasta teha esialgse visandi järgi.
- 20. juunil 1930. a pandi teated maja ehitaja leidmiseks välja Järva-Jaanis ja Koerus. Kuulutuse peale ilmus neli vähempakkujat: G. Beitse Peetrist, J. Bock ja W. Reimann Järva-Jaanist, J. Uusberg Koerust. Beitse nõudmine oli 2750 kr, Bockil 2010 kr, Reimannil 2000 kr. Juhatuse hääletusel sai Reimanni pakkumine kaks poolthäält ja kaks olid erapooletud. Kuna juhatuse ei

- soovinud uusi valimisi välja kuulutada, otsustati Bock ja Reimann, kes sellega nõus olid, kutsuda uuesti juhatuse erakorralisele koosolekule, kus nende pakkumised uuesti hääletusele tulevad.
- 26. juunil 1930. a otsustati kauplusehoone ehitustööd anda J. Bockile 1960 krooni eest. Ettevõtja oli kohustatud arhitekti A. Wolbergi plaani ja juhatuse poolt määratud tööde kirjelduste järgi ehituse sama aasta 1. septembriks katuse alla viima ning 1931. a 1. augustiks lõplikult valmis tegema.
 - 15. mail 1931. a otsustati tellida maja ukсед ja aknad, kogusummas 275 krooni, Tallinnas asunud puutööstuselt AS J. Johanson & Ko-lt.
 - 10. juulil 1931. a otsustati lasta J. Bockil poeruumi laed laudadega alt ära lüüa.
 - 17. juulil 1931. a otsustati ehitada võrestikehitusega kaubakuur suurusega 5x3,4 m, kivi- või plekkkatusega ja laudadest seintega.
 - 24. juulil 1931. a otsustati, et J. Bock ehitab kaupluse platsile kuuri mõõtmetega 5x3,5 m. Vundament tuli teha tsemendist, seinad laudadest, katus tsemmentkividest ja kivide vahed savitada nii, et lagi läbi ei laseks. Lisaks teeb maja esiküljest krundi piirideni servatud laudadest plangu ning voodrilaudadest hoovi- ja jalgvärava. Värava krundib ära ja plangu värvib rootsi värviga.
 - 21. august 1931. a otsustati (Lisa 1) kaupluse poeruumi, kontori ja väikese lao ruumide seinad papiga katta ja kriidiga valgendada; otsida riiulite ja lettide valmistaja ja panna välja vastav teade.
 - 4. septembril 1931. a otsustati anda riiulite ja lettide valmistamine J. Bockile etteantud tingimustega. Riiulid pidid olema kindlate mõõtmetega ja umbes kolmandik osa riiulist pidi olema liikuv, s.t raami sisse tuli teha hambad, et riiulit saaks tõsta kõrgemale ja madalamale. Kõik riiulid tuli liimida ning ääred ja karniisid värvida alusvärviga (Lisa 2). Raudkauba jaoks mõeldud riiulid tuli teha sahtlitega. Lett tuli valmistada 4,4 m pikk, 0,9 m kõrge ja 0,67 m lai ning 18 sahtliga. Lettide sisse tuli kahte kohta teha klapid läbikäimiseks. Kogu töö valmistamiseks kuluv materjal (lauad, lauaklappide hinged, liim, värv, naelad, kruvid jne) oli töövõtja poolt. Töö pidi vastu võtma juhatuse ja valmis saama hiljemalt 10. oktoobriks 1931. a, kuid kohapeal valvab ja annab vajalikke juhtnööre vastutav müüja Ormus.
 - 11. septembril 1931. a otsustati poe ja kontori ruumide laed (Joonis 2) värvida valge alusvärviga ning üles ütelda üürileping, mis oli sõlmitud F. Rinnebergiga.
 - 18. september 1931. a otsustati ehitada hoovi peale väljakäik, mille tsemendist seintega augu suurus maa sees oleks 5x5x5 jalga, seinad voodrilaudadest, ruumi suurus 5x5x7 jalga, laudkatusega, ühe isteaugu ja uksega. (Juhatuse koosolekute protokollid, 1926-1932)

Joonis 2. Kaupluse sisevaade (Vanadpildid.net)

Uude kaupluse kolimisest teavitati inimesi Järva Teatajas avaldatud kuulutuse kaudu (Joonis 3).

Joonis 3. Kuulutus Rinnebergi majast uude majja kolimisest (JT₂, 1931)

Hoone otsustati Koerus ehitada Jaani teele (Lisa 3), mille kõrvale jäi Ühispanga maja ja pangale kuuluv aiand (Lisa 4), kus kasvatati müügiks taimi ja istikuid. Aed, kus asus hoolitsetud aiand, on alles tänaseni, kuid seal kasvavad metsistunud õunapuud. Lisaks uuele kauplusehoonele asusid Jaani teel Potmanni kauplus ja restoran, Veebri pood, Kapu kõrts koos erinevate poodidega, turu- ja laadaplats ning tänaseni Koeru sümboliteks olevad kirik ja kõrts. (Ilomets, 2011)

Kaupluse ehitus algas 1930. a. Foto (Joonis 4), mis on tehtud ajal, kui käivad koristus- ja viimistlustööd, ilmestab vastavat ajastut – rõõmsameelseid inimesi. Prillidega noormees on Johannes

Lüki, kellest sai hiljem Vanemuise teatris tuntud ooperisolist. Kuna ta ei pääsenud esimesel katsel Tallinna Konservatooriumi, siis ta töötas lühikest aega kaupluses sellina. (Aan, 2023; Ilomets, 2011)

Joonis 4. Kaupluse ehitamine (Vanadpildid.net₁)

Esmaspäeval, 9. novembril 1931. a avati kauplus uues majas. Uue kaupluse juhatajana jätkas Karl Ormus. Järva Teatajas avaldati artikkel „Koeru kasvas nägusa hoone võrra“ järgmise infoga: *Koeru sai omale nägusa hoone juurde ühise kaupluse maja näol. Esmaspäeval avas Järva-Jaani Tarvitajate Ühisuse osakond uues majas oma ukсед. Maja, mis maksma läinud üle 8000 kr, on kahekordne puuehitis. Alumisel korral asuvad äriruumid, ülemisel ärijuhi korter. Äriteenijate korteri osa on veel valmis ehitamata. Äri ruumid on avarad. Kaupluse ruumi kõrval asuvad pakkimise ruum ja ait, samuti kontor. Kahtlemata võimaldavad uued ruumid kauplusel veel paremini tarvitajate teenistuses seista.* (JT₁, 1931)

Tarvitajate Ühisus reklaamis erinevates väljaannetes, mida kaupluses müüakse (Joonis 5).

Joonis 5. Kuulutus hooaja kaupade müügist (JT, 1938)

Veel mitmel aastal pärast uue maja avamist tuli ühisusel vastu võtta otsuseid seoses kaupluse töö organiseerimisega.

- 20. novembril 1931. a otsustati tellida uude majja telefon ja lõpetada 1. detsembrist Rinnebergi majas telefoni aboneerimine.
- 8. jaanuaril 1932. a otsustati kaubelda Karl Ormus vastutavaks müüjaks järgmiste tingimustega: Ormus saab kuus 80 krooni põhipalka ja 1% kauba läbimüügist, ta võib ise palgata ja vallandada õppinud meesäriteenija juhatuse nõusolekul. Vajaduse korral võidakse laada-, turu- ja pühade eelsetel päevadel palgata kuni kaks müüjat, mille eest makstakse kuni 1,5 krooni päevas. (Juhatuse koosolekute protokollid, 1926-1932)
- 10. juunil 1932. a otsustati ehituse ettevõtjale J. Bockile teatada, et kui ta alates 16. juunist maja juures veel lõpetamata tööde lõpetamisele ei asu, siis lastakse need tema kulul ära teha.
- 9. detsembril 1932. a otsustati Koeru kaupluses viina, veini ja likööri müük alates 31. detsembrist lõpetada, sest see ei olnud tasuv, ja kaupluse juhatajale teatada, et ta peaks alustama võlgade sissenõudmist ja täielikult lõpetama üksikutele isikutele võlgu müük.
- 15. septembril 1933. a otsustati välja maksta ärijuhi Ormuse poolt esitatud tapeetide, mis läksid tema tubade tapetiseerimiseks, arve suuruses 13,60 krooni.
- 3. novembril 1933. a otsustati kauplusehoone esisele vedada täiteks ja tasandamiseks 5-10 koormat liiva viie krooni väärtuses ja valmistada kaubaaita riuleid kauba mahutamiseks.
- 18. märtsil 1934. a otsustati omandada Põllutööministeeriumilt Koeru aleviku ehituskrunt, millel asub kauplusehoone.
- 29. märtsil 1934. a otsustati, arvesse võttes kauba läbimüügi suurenemist, 1. märtsist palkasid kõrgendada ja maksta ärijuht Ormusele 80 krooni kuus. Samuti esitada avaldus Eesti Vabariigi Maksudevalitsuse aktsiisiametile sooviga, et ühisus oleks nõus riigiviina müüki Koeru alevikus ühisuse kaupluses oma peale võtma.
- 18. mail 1934. a sõlmis ühistu Johannes Prooveliga teenistuslepingu, et Proovel võtab Koeru osakonna kaupluse juhtimise enda peale 26. septembrist.
- 25. mail 1934. a otsustati kaupluse juurde rajada lasilad hobuste kinni sidumiseks ja vastav materjal (10 palki) osta riigimetsast. Maja vaadati üle eesmärgiga, kas seda on vaja värvida. Leiti, et hoone vooderdus on paiguti voodrilaudade kahanemise tõttu lahti kuivanud, mistõttu enne värvimist tuleb vastavad lauad lahti võtta ja uuesti paigaldada. Antud töö lubas teha Karl Naukas. Kuna voodri lahtivõtmisel ei tohi voodrilauad saada rikutud, siis lubas ta laudadelt vajumise jagu ära saagida, sest tehtud töö pidi vastama tehnilistele tingimustele. Lepiti kokku, et laudvoodri lahtivõtmine ja uuesti paigaldamine peab toimuma kuival ajal ja töö peab olema lõppenud hiljemalt 1. juuliks 1934. a. Tehtud töö eest saab Naukas 65 krooni. Lisaks lubas Naukas ka maja

värvida hinnaga 53 senti ruutmeeter. Juhatus soov oli, et maja tuleb eelnevalt üks kord kruntida ja pahteldada ning kaks korda üle värvida juhatus poolt antud õlivärviga.

- 10. augustil 1934. a otsustati tellida Aleksander Protsinilt kaupluse ärisildi üksikud tähed hinnaga 70 krooni ja lasta majale panna katuseräästa vee ärajooksu torud.
- 24. augustil 1934. a käis juhatus terve koosseisusuga maja remonttöid üle vaatamas. Naukase poolt läbi viidud maja voodri parandamine ja värvimine väliskülgedelt oli rahuldav.
- 18. septembril 1934. a otsustati, et ärijuht Proovel saab ühistu poolt prii korteri, kütte ja valgustuse.
- 28. septembril 1934. a tehti seoses ärijuhtide vahetusega (Karl Ormus andis juhtimise üle Johannes Proovelile) kaupluses inventuur, millest võtsid osa juhatus liige J. Sisask, ja L. Salum, revisionikomisjoni liige A. Alber ja teised palgatud isikud.
- 2. oktoobril 1934. a otsustas juhatus kinnitada Ormuse poolt tehtud kulud ja ostud: kivide lõhkumise ja hoovi korralduse tööd 16 kr, aeda istutatud 6 õunapuud ja 20 marjapõõsast 30 kr, ostetud suur saag 2 kr.
- 2. novembril 1934. a otsustas juhatus töölisele Printstalile maksta kuus 30 kr ja õpilasele Voldemar Kärnerile 29 kr; avada kauplus pühapäeviti kauplemiseks kell 12.00-15.00.
- 1. veebruaril 1935. a andis seletusi ärijuht Proovel kaupluse seisukorra ja läbimüügi kohta, millest selgus, et läbimüük, mis ärijuhi kohale asumisel oli langenud, oli jälle tõusmas. Proovel avaldas soovi, et kaupluses tuleks laoseisu suurendada kaupade arvelt, mida rohkem osteti ja mis aitaks läbimüüki suurendada. Lisaks soovis ta, et hoov saaks kruusakatte, sest sissesõidutee oli sügisel ja kevadel pori tõttu läbipääsmatu. Juhatus leidis, et kaupluse laoseisu on võimalus kaupade arvelt suurendada ja hoovi kruusatamist võib lähiaegadel arutlusse võtta.
- 9. augustil 1935. a otsustati osaleda Koerus toimuval põllumajandusnäitusel, mis peetakse 17. ja 18. augustil ja kus müüakse omatoodangut.
- 20. oktoobril 1935. a otsustati äriteenija Voldemar Kärner tuua Järva-Jaanis asuva peakaupluse juurde, kuna Koeru peaks jääma ainult kaks äriteenijat, sest kaupade läbimüük oli vähenenud.
- 6. märtsil 1936. a otsustati pöörduda sooviavaldusega Järva Maksuameti poole, et lubada Koeru harukaupluse ruumides müüa riigiviina ning kodumaiseid napse, likööre ja õlut. Riigiviini otsustati müügile võtta Paide ja Tallinna ladudest.
- 8. aprillil 1936. a anti teada, et Maksuameti kirja põhjal jääb viinamüük edasi Potmannile ja ei anta ühisusele. Uus sooviavaldus soovitati esitada sügisel, kui Potmanni viinamüügileping saab läbi.
- 13. mail 1936. a otsustati kindlustada kinnisvara (kauplusehoone) 22 500 kr ning kaup ja inventar 33 000 kr eest. (Juhatus koosolekute protokollid, 1932-1936)

- 10. mail 1938. a vaatas juhatus üle kaupluse, kontori ja ärijuhi elukorteri ruumid. Ärijuhi korteris otsustati põrand värvida, tapeet maha rebida, krohvipraod ja vead parandada, lagi valgendada ja seinad uuesti tapeetida; pööningul asuvad korstnad krohvida; kontori seintelt papp maha rebida, puuseinad takutada, siseseinad uuesti papiga katta ja tapeetida ning lagi valgendada.
- 8. oktoobril 1938. a otsustati kaupluse aida ehitus anda Johannes Leppale. Tsementkividest ait tuleb ehitada mõõtmetega 11x7,5 m, esiküljest 3,75 m ja tagaküljest 2,5 m kõrge. Vastu naabri piiri olev otsasein tuleb ehitada tasapinnaline, tule müüri sarnane. Ehituse keskel peab olema tsementkividest vahesein. Aidale peab olema üks suur värav ja kaks väiksest väravat ning kolm akent. Katus peab olema plekist ja põrand tsemendist valatud. Ehitus peab valmis olema ja üle antud 20. novembriks 1938. a.
- 12. oktoobril 1938. a leppis juhatus kokku Johannes Steinbergiga, et ta ehitaks kaupluse sisustuse ETK arhitekti plaani kohaselt oma materjalist, krundiks ja kitiks ning seaks kohapeal üles. Ühing annab Steinbergile vanad riulid kasutada, mis tuleb uue plaani järgi ümber teha. Peale sisustuse ehitab ta oma materjalist veel ühe vaateakna, ukse koos vaateaknaga ja kahekordse ukse. Vajalikud klaasid andis ühing. Sisustus peab valmis olema ja kohale toimetatud 20. novembriks 1938. a.
- 14. detsembril 1938. a otsustati värvida siseruumid kahes ruumis ja kahes kaubalaos arhitekti poolt antud värvitoonides; töö teostab Avo Neidla.
- 15. veebruaril 1939. a määrati kaupluse lahtioleku ajaks äripäeviti kell 8.00-18.00 ning pühapäeval on kauplus suletud. Äriteenijatele antakse üks tund lõunapausi jaoks.
- 10. mail 1939. a otsustati 1. maist maksta kaupluse juhatajale J. Proovelile palka 135 kr ning müüjatele V. Priitamile 60 kr ja K. Petronile 50 kr.
- 21. juunil 1939. a teatas juhataja J. Proovel, et soovib lahkuda ühingu teenistusest Helme Majanduse Ühingu ärijuhiks mineku tõttu. Juhatus otsustas Prooveli vabastada 1. augustist. Uue juhataja-vastutava müüja otsimise kuulutus otsustati avaldada ajalehtedes Päevaleht ja Uus Eesti.
- 29. juunil 1939. a valiti vastutava müüja kohale kandideerijatest välja senise Lohusuu Ühiskaupluse juhataja Jaan Mukki. Tööle asumise tähtaeg oleks 16. juuli 1939. a, palgaga 110 kr kuus.
- 26. juulil 1939. a otsustati teha teistkordne üleandmisinventuur, kuna 16. juulil tehtud inventuuri võis liigse kiiruse tõttu viga tekkida.
- 9. augustil 1939. a selgus, et harukaupluse ja kauba üleandmisel endiselt ärijuhilt Proovelilt uuele ärijuhile Mukkile oli kauba puudujääk 559,42 kr. Ilmnes, et esimene inventuur oli olnud õige ja kauba puudujääk kanti Prooveli isiklikule arvele.

- 18. oktoobril 1939. a otsustati esitada sooviavaldus Maksudevalitsusele, et saada viinamüügi luba Koeru harukauplusele alates 1940. a.
- 18. detsembril 1940. a otsustati, aluseks võttes ETK juhatuse esimehe käskkirja, määrata uued palgad rublades: kaupluse juhatajale J. Mukkile 350, müüjatele V. Priitamile 250 ja K. Petronile 210. Teenijate palgad olid arvestatud ilma prii korteri ja kütteta, kuid prii valgustusega, sest kaupluse kütteks määrati vastav norm puid.
- 31. detsembril 1940. a otsustati alates 29. detsembrist kutsuda kaupluse ärijuhiks senise Võhmuta harukaupluse juhataja Voldemar Timps (palgaga 350 kr kuus). (Juhatuse koosolekute protokollid, 1936-1941)

Saksa okupatsiooniväed vallutasid Järvamaa 2. augustil 1941 ja sõda kestis üle kolme aasta. Tõenäoliselt nagu mujal Järvamaal kiratses ka Koeru kaubandus ja kehtestati kaardisüsteem. Punktisüsteemi alusel said põllumajandussaaduste müüjad osta vastukaubana tööstuskaupu. Kaupade vähesuse tõttu oli kauplus avatud ainult mõned päevad nädalas. Sõja tõttu ei saanud Koeru kauplusehoone kannatada. Pärast sõda alustati kaubanduse kiire taastamisega. Eesti Tarvitajateühisuste Keskühisuse organiseerimisel võeti Koeru ostupunktis talupidajatelt kohustusliku müügina vastu kuiva või toorest teravilja. 1946. a andis tollane Väinjärve vald välja loa, kes tohtisid osta Koeru kooperatiivi ärist ühekordselt soolakala. Lubatud kogused olid erinevad 1-5 kg. (Lisa 5). (Hiimäe, 1996)

1974. a detsembris puhkes kaupluses tulekahju, mis sai alguse ööseks põlema jäetud elektrilistest kuuseehetest. Inventuur kestis mitu kuud ja enamik kaubast muutus müügikõlbmatuks. Väikse osa, mis alles jäi, müüdi soodsalt Koeru vanas vallamajas. Kaupluse remont kestis 1976. a jaanuarini, millele järgnes paar kuud, et olla valmis ostjaid teenindama. 1975. a pärineb foto (Joonis 6), millelt on näha, et kaupluse ukSED on tulekahjijärgse remondi ajaks laudadega kinni löödud. Koeru kooli õpilased liiguvad koos pioneerijuht Tiiu Uljasega Suure Isamaasõja võidu tähistamiseks kalmistul asuva mälestusmärgi juurde. (Rosental, 2023; Uljas, 2022)

Joonis 6. Koeru kauplus ja pioneeride rongkäik (Vanadpildid.net⁴)

1.2. Kaupluse endised töötajad

Läbi aegade on kaupluse töötajad kandnud erinevaid nimetusi: ärijuht, juhataja, vastutav müüja, müüja, äriteenija, äriõpilane, sell, koristaja. Koeru kaupluse teadaolevad juhatajad (ärijuhid) aastatel 1931.-1997. olid Karl Ormus, Johannes Proovel, Jaan Mukki, Voldemar Timps, August Reimets, Karl Kaare, Anne Aimsalu, Lehte Pettai ja Mari Rosental (Lisa 6). (Juhatus koosolekute protokollid, 1926-1941; Rosental, 2023)

Müüjatena (äriteenijatena) töötasid Voldemar Kärner, Karl Kaare, Vilma Kaare, Kalju Petron, Olga Reimets, Erich Holm, Õie Tomingas, Urve Naukas, Elsa Bäären, Elli Pellinen, Tiia Kalev, Anne Aimsalu, Maimu Ebber, Helju Grünthal, Astrid Künnapuu, Lea Sokmann, Viivi Karavin ja Õnne Noormann (Lisa 7). Koristajatena töötasid Lehte Sander, Silvi Selter, Adeele Tuur, Aino Breemet, Anu Liiva ja Helgi Laanemäe. (Juhatus koosolekute protokollid, 1926-1941; Rosental, 2023)

1.3. Teise korruse elanikud

Algusaastatel said teise korruse kortereid priilt kasutada kaupluse ärijuht Karl Ormus koos naise Helmi ja tütar Heliga ning hiljem Johannes Proovel koos abikaasa Johanna ja tütar Ilme-Reedaga. 50ndate keskel juhataja August Reimets koos naise Olga ja tütre Tiinaga ning 70ndatel Anne Aimsalu poeg Antsuga. (Ilomets, 2011; Majapidamisraamat, 1954-1956; Rosental, 2023)

Hiljem üüriti teise korruse korterid inimestele, kes ei olnud kauplusega otseselt seotud. Aastakümnete jooksul elasid seal Magda Eelmaa tütarde Maimu ja Imbiga, Helene Oja, Maili Siiboja laste Eda ja Tiiduga, Elle Asu, Evi Kalamees, Urve Naukas, Elli Pellinen, Tiia Kalev, Helgi Kaldas, Malle Tihane, Anne Aimsalu, Evi Rundu ja Elle Raus. (Allingu, 2023; Majapidamisraamat, 1963-1965; Rosental, 2023)

50ndate teisel poolel asus maja ühte väikesesse kolmetoalisse korterisse elama Artur Alba, kes oli vabanenud Narva vanglast. Mõne aja jooksul õnnestus tal Siberist enda juurde saada ka oma naine Eliise ja nende kolm last Juta, Viivi ja Arved (Joonis 7). Artur, Eliise ja Juta töötasid Kapu kõrtsihoones tegutsevas poes, mida kutsuti rahvasuus pigem Albade poeks. 1967. a kevad-talvel põles kõrts maha ja hiljem lammutati. Kortoris elati kümnekond aastat, kuni saadi eraldi elamised. Juta kolis pärast abiellumist oma perega Arukülas asuvasse autoremonditehase kortermajja. Viivi asus õppima Tartu Riikliku Ülikooli, abiellus ja hiljem elas Tallinnas. Artur ja Eliise ning Arvedi pere asus elama omaehitatud majja Turu tänaval. (Allingu, 2023; Voolaid, 1991)

Joonis 7. Albade pere kauplusehoones asuvas korteris (Erakogust)

1.4. Kaupluse sulgemine

Järva Tarbijate Ühistu Koeru piirkonna 1996. a aastakoosolekul esitas aruande juhatuse aseesimees pr Helvi Tischler. Konkreetseks uudiseks oli suvel algav remont Koeru kaubamajas. Tööstuskaupasad plaaniti remondi ajal müüa toidutares või selle kõrval asuva tõllakuuri ruumides. Remondi käigus plaaniti uuendada ukсед, aknad, põrandad ja kauplemise sisustus. (Raudsepp², 1996)

29. augustil 1996. a toimunud Koeru vallavolikogu koosoleku külaliseks oli kutsutud Järvamaa Tarbijate Ühistu kaubandusjuht Urmas Kitsing, kelle sõnavõtust selgus, et Järva TÜ kaupluste hooned Koerus olid amortiseerunud ja elanikkonna ostuvõime oli madal. Kevadel volinike koosolekul lubatud kaupluse remonti suvel ei tulnud. Juhatus arvas, et sellisesse kohta oli riskantne remondi jaoks investeerida, mistõttu oli kavas osa Koeru kauplusi reorganiseerida, kuid äride lõpetamine ei saanud toimuda koheselt ja konkreetset lahendust ei osatud pakkuda. Kuna kahjumiga ei saa kaubelda, siis otsiti lahendusi. Kaaluti, kas erakaubandus on suuteline kauplusi asendama. Suurimaks mureks oli ehitusmaterjalide kauplus. Oldi nõus läbirääkimisi pidama Koeru kõrtsi remondi osas, et osa kaupu saaks sinna viia, kuid seal oli oluliseks otsustajaks riik, kes oli hoone omanik. Vallavalitsus pidi algatama läbirääkimisi, et riigi osa Koeru kõrtsihoonest taotleda munitsipaalomandisse. (Raudsepp¹, 1996)

Kohalik elanikkond oli kaupluse sulgemise vastu. Korjati allkirju, et see alles jääks, kuid sellest ei olnud kasu. Kauplus suleti 1997. a kevadel. Esmatarbekaupu hakati ajutiselt müüma Koeru kõrtsi hoones. 2000. a kolisid tööstuskaubad uuendatud kauplusesse Tuljak aadressil Pärna pst 2, mille juurdeehitisena avati 17. augustil 2012. a kauaoodatud ja avar kauplus Konsum (praegu kannab nime Coop). Kaupluse pindala on 1200 m² ja ehitus läks maksma ligi miljon eurot. Järva TÜ esimehe Tõnu Uibopuu sõnul võeti ehitus ette seetõttu, et ühistu näeb mitte ainult Koerus, vaid kogu piirkonnas potentsiaali. (Raudsepp, 2002; Rosental, 2023; Truska, 2012)

2. ENDISE JUHATAJA MEENUTUSED

Kaupluse kõige viimane juhataja Mari Rosental asus müüjana tööle 1972. a ja oli juhataja aastatel 1980-1997. Kauplust tunti universaalkaupluse nime all. Tema tööajal oli kauplus avatud teisipäevast reedeni kell 9.00-19.00 ja lõuna oli kell 13.00-14.00, laupäeval oldi lahti kella 16.00ni ning pühapäeval ja esmaspäeval suletud. Kaupluses oli kaks plekkahju, mida talvel külmade ilmade korral käidi ka puhkepäevadel kütmas. Kui poes ostjaid ei olnud, siis soojendati ennast ahju ääres. Tualett (kuivkäimla) asus koridoris, mida kuni tulekahjuni kasutasid ka ülemise korruse elanikud ning hiljem kõrvalasuva Kapu ja ehitustarvete kaupluse töötajad. Vett toodi õues asuvast kaevust ja joogikarahvin asus kontori laual. Käsi pesti tilaga veenõust tuleva veega. Koristaja soojendas põrandapesuks vett piimanõus veekeedupulgaga. (Rosental, 2023)

Kaupluses keskel asus pikisuunas kaks saart kahepoolsete riiulitega. Tagumises otsas oli valmisriiete stend ning esimeses lett ja pudukaupade riiul (Joonis 8). Kontoripoolses seinas asus kangariiu, kus kangast müüdi meetrikaupa. Kaupluses oli lai tootevalik: valmisriided, trikotaaž, pesu, jalanõud, kangas, mänguasjad, parfümeeriatooted, raamatud, koolikaup, suveniirid jne. Kaubapäevad ei olnud kindlatel päevadel, vaid sõltusid transpordi liikumisest. Ostjad käis ka Lääne-Virumaalt ja kaugemalt, sest neile Koeru kauplus meeldis. (Rosental, 2023)

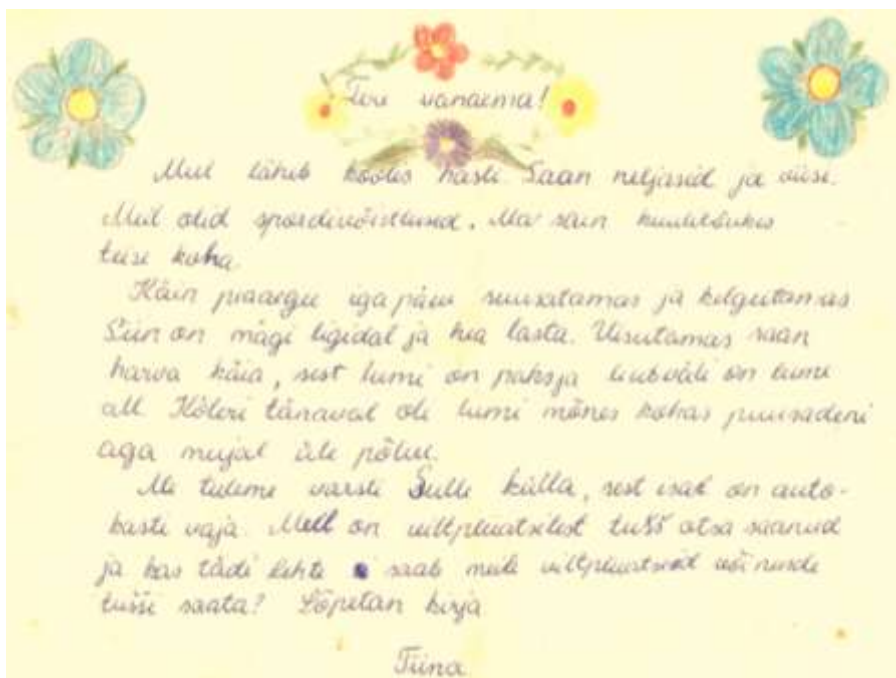

Joonis 8. Kaupluse sisevaade (Raudsepp, 1995)

70ndate keskel suurenes defitsiitsete kaupade osakaal. Neid kaupu saadi jagada Paide erinevatest ladudest, kuid kogused olid väga väikesed. Kaupmeeste tööks ei olnud enam kauplemine, vaid vähese kauba jagamine. Rahul ei olnud kaupmees ega ka ostja. Kui Paides oli midagi erilist müügil olnud,

siis loodeti seda Koerust ka saada. Sageli tekkisid lõunavaheajal poe ukse taha pikad järjekorrad. Defitsiit oli välismaine parfümeeria, trikotaaž, valmisriided, kangad, jalanõud (nt Tšehhi botikud) ja raamatud. Samas kohalik inimene väga kallist kaupa ei ostnud, sest maal ei olnud palgad kõrged. (Hiimäe, 1996; Rosental, 2023)

Mari mäletab, et kord soovinud Tallinna Botaanikaia teadur Heldur Sander, kelle ema töötas kaupluses koristajana, tema kaudu ühte raamatut saada. Kuna Mari sai soovitud raamatu muretseda, siis kinkis Heldur talle orhidee, mis oli tol ajal haruldane lill. Kaupluse endise juhataja Lehte Pettai õe lapselaps oli saatnud oma vanaemale kirja (Joonis 9), et saada tutvuse kaudu uusi viltpliiatseid või nende tušši. (Rosental, 2023)

Joonis 9. Kiri vanaemale (Erakogust)

1988. a kinnitas Paide RTK juhatus kaupade loetelu, mida tohtis müüa ainult kooperatiivi liikmetele. Ostu sooritades pidi ostja esitama liikmeraamatu, kuhu kanti sisse teatud kaupade ostu puhul vastav kogus. Müüjad pidasid veel eraldi arvestust vastavasse vihikusse ja seda käidi kontrollimas. (Hiimäe, 1996; Rosental, 2023)

1989. a süvenes kaubapuudus veelgi, mistõttu alates 1. augustist kehtestati Paide rajoonis pesemisvahendite müügil talongisüsteem. Ühe talongi peale trükitud pesupulbri kogus oli 200 g. Pesuseepi ja pesupulbreid Pipi ja Kati müüdi ainult ematõendi alusel. Talongisüsteem kestis 1992. a. (Hiimäe, 1996; Rosental, 2023)

Paar korda aastas ning enne ja pärast kaupluse juhataja puhkusele minekut viidi läbi inventuur. Inventeerijad olid Paidest ja lisaks mõned kohalikud inimesed. Inventuuri käigus selgunud puudujääk tuli müüjatel oma taskust kinni maksta. Lisaks käis kauplust kontrollimas SORVVO (sotsialistliku omandi riisumise ja spekulatsiooni vastu võitlemise osakond). Tavapäraselt tulid ilma ette teatamata 4-5 meest poodi ja kontrollisid kõik kohad üle, et ei oleks defitsiitset kaupa kõrvale pandud. (Rosental, 2023)

Pärast Eesti Vabariigi taaskehtestamist elasid inimesed oma krooni ootuses. Vene raha püüti võimalikult ruttu kaubaks vahetada, mistõttu kasvasid kaupade hinnad ja kaupluste käibed. 1992. a rahareformi järgselt pidid müüjad ära tegema suure töö, et kõikidele kaupadele arvutada ja juurde lisada uued hinnad, arvestades kurssi 10 rubla = 1 krooni. (Hiimäe, 1996; Rosental, 2023)

Müüjate tööriietuseks olid 70ndate alguses lihtsad pikkade varrukatega ja eest nööpidega kitlid, mille rinna kohal oli Paide RTK embleem. Hiljem õmmeldi ühtne riietus (Lisa 8) ise või lasti õmmelda kaupluse müüjal Maimu Ebberil. Maimu oli asunud kauplusse tööle 70ndate keskel, olles naasnud Eestisse pärast 1941. a küüditamist Siberisse ja sellele järgnenud asumist Kasahstanis, kus tal oli õnnestunud leiba teenida õmblejana. Ühtseteks tööriieteks olid villasest riidest pihikseelik, punasest riidest seelik ja vest ning paksemast riidest hallikirju pintsak. (Rosental, 2023)

Töökollektiivisisesed suhted olid head – peeti ühiselt sünnipäevi ja teisi tähtpäevi. Käidi üksteise juubelitel ja pulmades, mida üldjuhul oli kombeks pidada suurejooneliselt Koeru Toidutares. Toimusid ühised väljasõidud Eestimaa erinevatesse paikadesse. Tänu ametühingule oli võimalik reisida välismaale (Tšehhi, Saksamaa, Venemaa). (Rosental, 2023)

3. MAJA AJALUGU FOTODEL

Aastakümnete jooksul on kauplusehoonest tehtud hulgaliselt fotosid (Lisa 9). Pildistajad on olnud tuntud fotograafid Aleksander-August Tepper, Heinrich Öömann ja Juho Valvet ning kohalikud asjaarmastajad. Lisaks maja jäädvustamisele poseerivad sageli hoone taustal (Lisa 10), tõenäoliselt fotograafi soovitusel, kohalikud inimesed. (Eesti fotograafide elulooline andmebaas, 2023)

1933. a fotograaf A. Tepperi tehtud fotol (Joonis 10) on näha, et maja esimesel korrusel asus kaks ust – vaskpoolsest sai minna toiduainete ja parempoolsest tööstuskaupade kauplusesse. Ühest kauplusest teise pääses vaheukse kaudu. Mõlema ukse ees asus kaheastmeline tsemendist valatud trepp. Hoone esiseinal asus kaupluse tolleaegne nimi Tarvitajateühisus. Tööstuskaupade poolel olid kahekordsed uksed (sisemised klaasidega) ning akende kohal asusid riidest aknavarjud. Teisel korrusel asuvate korterite aknad olid kuueruudulised ja katusekorruse väikesemad aknad erikujulised. Maja mõlemal küljel asus plankaed, mille oli valmistanud J. Bock. Lisaks katusel asuvatele korstnatele on näha seal asuv tuulelipp. (Vanadpildid.net₂)

Joonis 10. Kauplusehoone 1933. aastal (R. Viljati erakogust)

Maja vaskpoolsel küljel asus plekkkatusega kelder, mida nimetati keldrimäeks. Lapsed käisid sealt alla laskmas ja talvel oli see eriti mõnus. Maja kaugus tänavast oli umbes kümme meetrit. Munakividest tänavakate viis Arukülani ja sealt edasi jätkus kruusatee Mäekülani. Fotol on näha, et

tänavaa ääres asub kilomeetripost, millel peal 15. Oletavasti näitab see kaugust Rakkesse või Järva-Jaani. Lisaks on näha kolm telefoniposti, millest kahe otsas oli pildistamise hetkel mees. Kauplus oli inimeste kokkusaamise ja info jagamise kohaks. Mäletatakse, et kaubapäevadel olid mutid juba varahommikul ootamas, mida tuuakse. Mõnikord toodi ka õlut, siis oli meestel pidu. (Vanadpildid.net₂)

Tõenäoliselt enne teist maailmasõda tehtud fotol (Joonis 11) on näha, et kaupluse akendel olid katted, mis pandi kinni, kui kauplus oli suletud. Erinevate päevakohaste sündmuste korral kaunistati vaateaknad kas riigimeeste portreede või vastava temaatikaga: sini-must-valged linnud ja Eesti Vabariigi lipud. Kaupluse välisüksed olid kahekordsed (sisemised klaasidega). Välimistel asusid kuulutused ja teated.

Joonis 11. Kauplus enne Teist maailmasõda (I. Ilometsa erakogust)

1968. a tehtud fotol (Joonis 12) on näha, et kauplus on saanud uue nime KAUPPLUS KOERU, mille ees asus ETKVLi logo. Mitmeastmelise trepi asemel on üheastmeline tsemendist valatud aste. Topelt välisüksed on asendatud ühekordsete ustega ja mitmeosalised aknad üheosaliste akendega. Akendel asusid kirjed, mida kaupluses müüakse.

Joonis 12. Kauplus Koeru 1968. aastal (I. Ilometsa erakogust)

Maja kõrval asunud plankaia asemel on lippidest aed. Majast paremal asub teadetetahvel ja ees lasila hobuste jaoks. Majaesine teekate ei ole enam munakivist, vaid asendatud tugeva sillutisega. Teisel korruse korterite aknad on avatud, millest võib järeldada, et foto tegemise ajal oli soe ilm. Katusele on lisaks tuulelipule ilmunud esimene televiisoriantenn.

4. PRAEGUSTE OMANIKE LUGU

4.1. Maja saamise lugu praegustele omanikele

Maja praegused omanikud on elukaaslased Isabell Hakk (24aastane) ja Rauno Lagenõmm (31aastane). Aastaid tagasi tuli Rauno sugulane Soomest külla ja soovis hakata Koerus millegagi tegelema. Tal olid põnevad plaanid, mille elluviimiseks oli tarvis Koerus maja omada. Talle hakkas huvi pakkuma maja Jaani teel. Kohtuti ka maja omanikuga, kuid seejärel läks sugulane Eestist ära ja majast hakkas huvituma hoopis Rauno. Seejärel uuriti, kas maja on endiselt müügis ja läbirääkimised algasid 2016. a. Esmakordselt kohtuti omanikuga Koerus, et arutada müügitingimuste üle. (Lagenõmm, 2022)

Nad ostsid maja koos sinna kuuluvate hoonete ja maaga (2607 m², millest õuema on 1625 m²) soomlase Jan Mikael Liljeströmi käest. Isabell õppis siis Koeru Keskkooli 12. klassis ja Rauno töötas metsamehena. Isabelli sõnul on Jan Mikael väga pika jutu mees ning meilidele eriti ei vasta. Vahepeal ei vastanud ta mitu kuud ja pikim vahe suhtlemisel venis aasta pikkuseks. Ühel hetkel võttis Liljeström ise ühendust, et kas maja pakub ikka huvi ja seejärel tekkis jälle suhtlusesse pikem vahe. Kokku kulus asjaajamisteks ja notarisse jõudmiseks neli aastat. Isabell ja Rauno said maja omanikeks 11. novembril 2020. a ja maksid selle eest 46000 eurot. Plaan maja osta oli täiesti juhuslik. (Hakk, 2022; Lagenõmm, 2022)

Jan Mikael Liljeström oli maja ostnud 2001. a. Rauno sõnul oli Liljeströmil plaan teisele korrusele teha hostel, ühetoaliste ööbimisboksidega, kus oleks olnud üks voodi ja väike vannituba. Kuid ideest vist midagi ei arenenud. Teisel korrusel oli alustatud remondiga – seinad oli kaetud saepuruplaadi ja penoplastiga. See kõik oli pandud vana seina peale, mis koosnes vanadest tapeetidest, papist ja ajalehtedest. Tõenäoliselt oli Liljeström remonti teinud 2003. a, mis tuli välja seintele kirjutatud tekstidest. Majas oli ka säilinud üks töölisest jäänud korter, kus ei olnud remonti tehtud sellest ajast, kui seal viimati elati. Endisest majast on säilinud üks ahi. (Lagenõmm, 2022)

Maja ostes oli see täis Liljeströmi poolt Soomest kaasa toodud asju: ehitusmaterjalid, kontoritoolid, mitmesugune mööbel, klaasuksed, aknad, kraanikausid jm. Liljeström oli ehitanud endise keldri sissekäigu asemele telliskividest uue (asub hoone vasakpoolsel välisküljel). Samuti on tema rajatud

metallist aed hoovi sissesõidu teele. Rauno sõnul oli kogu alumise korruse esisein maha võetud ja vahetatud betoonplokkide vastu. (Lagenõmm, 2022)

4.2. Omanike poolt tehtud tööd

Maja ostes oli selle seis väga halb (Lisa 11), kuna oli seisnud pikka aega kasutuseta. Maja katus oli algselt tehtud väga heast plekist ja on säilinud tänaseni. Ainsaks murekohaks oli, et aastate jooksul olid katusepleki kinnitusnaelad roostetanud ja tuule tõttu naela augud suurenenud. Samuti lasid katuseaknad vihma läbi, mistõttu oli teisel korrusel palju veekahjustusi (Joonis 13) ja seis kohutav. Nüüdseks on suuremad lekked Rauno vanaisa Arvo Lagenõmm korda teinud ja katkised talad vahetanud. Suuremad kriitilised probleemid on eemaldatud. (Lagenõmm, 2022)

Joonis 13. Teise korruse lagi (I. Hakki erakogust)

Maja juurde kuuluv aed oli puid ja põõsaid täis kasvanud ning nägi välja väga metsik. Põõsad kasvasid peaaegu igast maja vundamendi praost välja. Neid sealt eemaldades sai vundament kannatada. Tänapäevaks on suurem osa aiast puudest ja põõsastest puhastatud. Aeda kaevates tuli maa seest välja hulgaliselt sinna maetud prügi. (Hakk, 2022; Lagenõmm, 2022)

Rauno sõnul on algusaegadest säilinud „uhked vihmavee rennid“. Maja ostes vihmaveerennid puudusid. Selleks, et vihmavesi maja rohkem ei kahjustaks, tegi vanaisa rennid plasttorudest. Hiljem selgus, et varasemad vihmaveerennid asusid ruumis, mis oli lukus ja mille võti oli endiselt Liljeströmi käes. Võtme saamiseks ja ukse avamiseks kulus peaaegu pool aastat. Tänapäevaks on endised vihmaveerennid majale tagasi paigaldatud. (Lagenõmm, 2022)

4.3. Edasised plaanid

Majaga edasised plaanid hetkel puuduvad, sest Isabell ja Rauno ei tea veel, mida sellega edasi teha. Paljud inimesed küsivad, kuid vastust pole keegi saanud. Kuna maja ja selle ümbruse koristamist ning korrastamist on palju, siis tuleb algselt sellega ühele poole saada ning seejärel vaadata, mis edaspidised mõtted on. (Hakk, 2022)

Möödasõitjad ja külalised, kes midagi majast teavad, on lugusid rääkimas käinud. Alguses jäid isegi inimesed maja juures seisma ja küsisid, kas see maja on ära ostetud ja uued elanikud saanud. (Hakk, 2022)

KOKKUVÕTE

Järva-Jaani Tarvitajate Ühisus alustas uue kaupluse ehitust Koeru (Jaani tee 4) 1930. a ja avati 9. novembril 1931. a. Põhjalik ülevaade hoone ehitusest ja sellele järgnenud tegevusest on saadud Rahvusarhiivis säilinud Järva-Jaani Tarvitajate Ühisuse juhatuse protokollidest aastatel 1926-1941.

Kahetahuline hoone oli ehitatud Kapu mõisa palkidest ning ehitus- ja sisetööde eest vastutas ettevõtja Johannes Bock. Esimesel korrusel asusid algselt eraldi toiduainete ja tööstuskaupade kauplus. Teisel korrusel olid korterid, kus elasid ärijuhid ja -teenindajad koos peredega. Hiljem üüriti kortereid ka kohalikele elanikele. Esimene ärijuht oli Karl Ormus ja viimane juhataja Mari Rosental.

Rohkem kui poolesaja tegutsemisaasta jooksul kandis kauplus erinevaid nimesid: Tarvitajateühisus, Järva-Jaani Tarbijate Kooperatiivi Koeru harukauplus, Kauplus Koeru, Koeru kauplus, mida rahvasuus tunti universaalkauplusena.

1974. a detsembris puhkes kaupluses tulekahju, mis sai alguse ööseks põlema jäetud elektrilistest kuuseehetest ja enamik kaubast muutus kõlbmatuks. Pärast remonti avati kaupluses taas 1976. a alguses.

Kauplus suleti 1997. a kevadel, sest hoone oli amortiseerinud, elanikkonna ostuvõime madal ja kaubeldi kahjumiga. Esmatarbekaupu hakati müüma Koeru kõrtsi hoones. 2000. a kolis tööstuskaupade osakond uuendatud kauplusesse Tuljak (Pärna pst 2), kus tänaseni tegutseb kauplus Coop.

Praegused omanikud ostsid maja koos sinna kuuluvate hoonete ja maaga 2020. a soomlase Jan Mikael Liljeströmi käest, kes oli selle vahepealne omanik 2001. a. Tehtud on hädapärased tööd, et hoida maja edasise lagunemise eest. Maja seest on ära viidud suurel hulgal sinna ladustatud ehitusmaterjali ja mööblit. Suurem osa maja juurde kuuluvast aiast on prahist, puudest ja põõsastest puhastatud.

Endine uhke ja pilkupüüdev kauplusehoone seisab samal kohal, kuid nukra ilmega – esimese korruse aknad ja uksed on kinni löödud, vundament lagunenu, maja värv kulunud. Praegustel omanikel edasised plaanid majaga hetkel puuduvad. Paljud inimesed küsivad, kuid vastust pole keegi saanud.

Uurimistööd võiks veel jätkata, kui leida lisamaterjali 40-90ndatel ilmunud kohalikest ajalehest väljaannetest; intervjuuerides teise korruse endiseid elanikke; uurides samale krundile ehitatud toiduainete ja tööstuskaupade kaupluse ajalugu.

KASUTATUD MATERJAL

- Aan, U. 2023. Koeru tööstuskaupade kauplus. Kind, J., intervjuu.
- Allingu, Ü. 2023. Koeru tööstuskaupade kauplus. Kind, J., intervjuu.
- Eesti fotograafide elulooline andmebaas. 2023. <https://bit.ly/3m7fmqr>. 21.03.2023.
- Ehitisregister. 2023. Jaani tee 4. <https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1>. 12.01.2023.
- Hakk, I. 2022. Kauplusehoone praegune olukord. Kind, J., intervjuu.
- Hiiemäe, M. 1996. Järva Tarbijate Ühistu 85. Paide: AS Multipress.
- Ilomets, I. 2011. Koeru. Pildirännak läbi endisaegse alevi ja kihelkonna. Tallinn: Aasta Raamat OÜ.
- JT. 1926. Järva-Jaani tarvitajate ühingu Koeru osakonna tegevusest. – Järva Teataja, 27. juuli, lk 4.
- JT. 1938. Kuulutus. – Järva Teataja, 29. juuli, lk 10.
- JT₁. 1931. Koeru kasvas nägusa hoone võrra. – Järva Teataja, 12. november, lk 4.
- JT₂. 1931. Kuulutus. – Järva Teataja, 10. november, lk 4.
- Juhatuse koosolekute protokollid. 1926-1932. Rahvusarhiiv, F 100, N (2)1, toimik (31)211.
- Juhatuse koosolekute protokollid. 1932-1936. Rahvusarhiiv, F 100, N (2)1, toimik (32)212.
- Juhatuse koosolekute protokollid. 1936-1941. Rahvusarhiiv, F 100, N 1, toimik (33)213.
- Järvamaa Muuseum. 1979. Paide RTK Koeru tööstuskaupade kauplus. <https://bit.ly/3U6MDyU>. 03.03.2023.
- Lagenõmm, R. 2022. Kauplusehoone praegune olukord. Kind, J., intervjuu.
- Maa-ameti Geoportaal. 2023. Koeru alevik. <https://bit.ly/3Ix3WDK>. 12.01.2023.
- Majapidamisraamat. 1954-1956. Rahvusarhiiv, F 425, N 3, toimik 16.
- Majapidamisraamat. 1963-1965. Rahvusarhiiv, F 425, N 3, toimik 296.
- Päevaleht. 1924. Kohutav tuleõnnetus Koerus. – Päevaleht, 16. september, lk 3.
- Raudsepp, M. 1995. Jõuluvana tulek Koeru. <https://bit.ly/3kCkhPD>. 02.03.2023.
- Raudsepp, M. 2002. Koeru vald 10. Tallinn: AS Multico.
- Raudsepp₁, M. 1996. Augustikuu volikogu koosolek. – Koeru Kaja, september, lk 2.
- Raudsepp₂, M. 1996. Uudised. – Koeru Kaja, aprill, lk 1.
- Rosental, M. 2023. Koeru tööstuskaupade kauplus. Kind, J., intervjuu.
- Stokeby, R. 1934. Koeru kihelkond. Tallinn: Eesti Kirjastus Ühisuse trükikoda.
- Truska, T. 2012. Koeru uus Konsum avas ukseid. <http://bit.ly/3kUQGko>. 07.01.2023.
- Uljas, T. 2022. Koeru tööstuskaupade kauplus. Kind, J., intervjuu.
- Vanadpildid.net₁. Ehitatakse TÜ kauplust. <http://bit.ly/3ID50WQ>. 01.03.2023.

Vanadpildid.net₂. Järva-Jaani TÜ Koeru osakonna kauplus. <http://bit.ly/3KRvo1W>. 02.03.2023.

Vanadpildid.net₃. Karl Hanseni kauplus. <http://bit.ly/3SGzLig>. 01.03.2023.

Vanadpildid.net₄. Koeru kauplus ja pioneerid. <http://bit.ly/3ZILmoW>. 01.03.2023.

Vanadpildid.net₅. Koeru kaupluse sisevaade. <http://bit.ly/3yoN5OB>. 03.03.2023.

Vanadpildid.net₆. Koeru harukauplus. <http://bit.ly/3TyNSpW>. 21.03.2023.

Vanadpildid.net₇. Kauplus Koeru. <http://bit.ly/3Z4CCTq>. 21.03.2023.

Voolaid, K. 1991. Koeru kaubandusest ja teenindusest Eesti Vabariigi ajal. Uurimistöö.

LISA 1. FOTOD JUHATUSE KOOSOLEKUTE PROTOKOLLIDEST

Protokoll nr 32.
 Järva-Jaani Tervitajate ühikuse juhatus koos-
 olekust 21 augustil 1931 a. ühikuse ruumes.
 Koos olid näin juhatus liikmed. -
 Juhatus otsustas: Tervitajate ühikuse Koeru
 osak. kaupluse riivide ja eettide väljakaup-
 lemist soovitatakse 28 augustil e.c. juhatus
 koosolekul J. Jaanis ja sellekohased teada-
 anded välja panna. -

Juhatus koosoleku protokoll nr 32 (Juhatus koosolekute protokollid, 1926-1932)

Protokoll nr 30.
 Järva-Jaani Tervitajate ühikuse juhatus koosolek
 ühikupaiga ruumes 8. VII. 1936. a. kell 19.00 Koos olid
 allakirjutanud juhatus liikmed. Juhataja abierimane
 J. Maare.
 § 1. / 126 /
 Otsustati Koeru hankakaupluse kuur pikemaaks
 ehitada puu kuuri osas 4-5 mtr. endise kuuri gaasise
 kõrgusega. Naud osas alla panna laud pöörand. Puu ma-
 terjal valmis osta Varangu mitmekordne J. Järveannest
 ja ostutehing panna Koeru ärijuht J. Põrvet. l. t.
 § 2. / 127 /

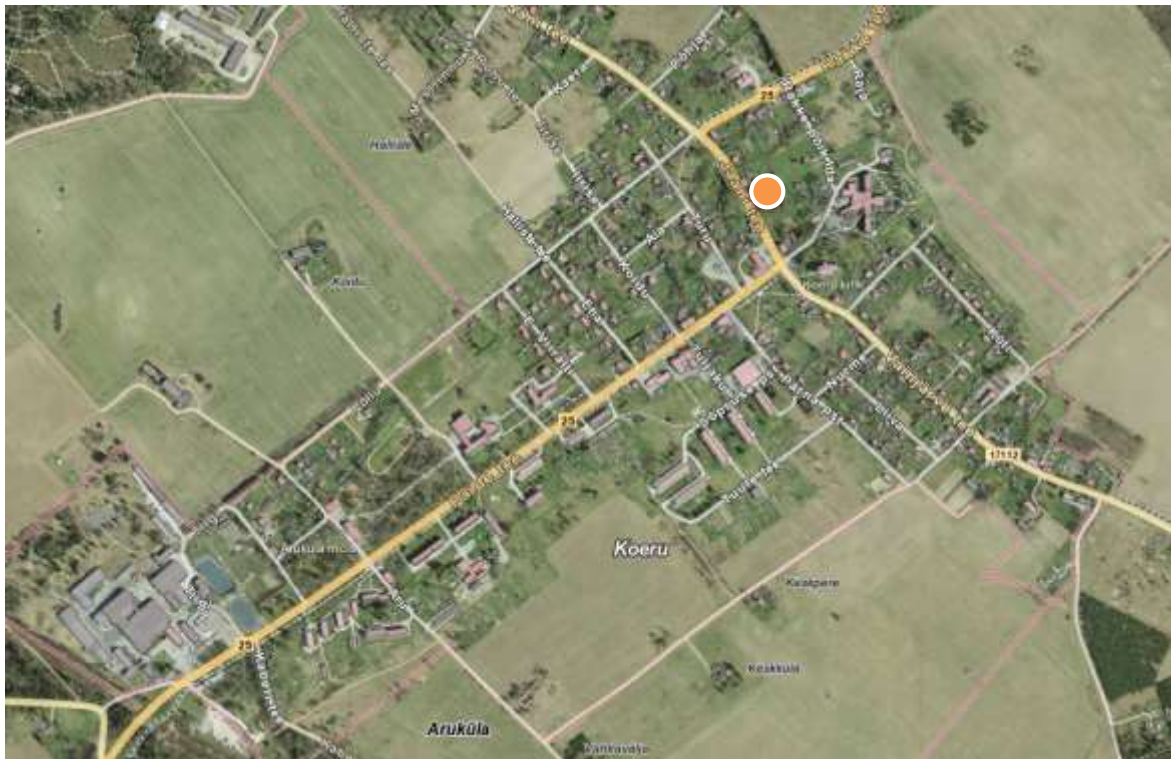
Juhatus koosoleku protokoll nr 30 (Juhatus koosolekute protokollid, 1932-1936)

LISA 2. FOTOD KAUPLUSE SISEVAADETEST

Kaupluse sisevaated 40ndate alguses (Erakogust)

LISA 3. KAUPLUSE ASUKOHT KOERUS JA ÕUEALA PLAAN

Maja asukoht Koerus (Maa-ameti Geoportaal, 2023)

Jaani tee 4 (Ehitisregister, 2022)

LISA 4. VAATED JAANI TEELE KOLMEKÜMNENDATEL

(K. Aluoja erakogust)

(I. Ilometsa erakogust)

LISA 5. DOKUMENDID

PÕLLUMAJANDUSE KESKVALITSUS		 Eesti Tartu-Jämsälinna Kesklinna		Valimislooming	
Vastuvõtu tõend № 613678 <i>Jõnoleht</i>					
Vilja mõõtu (määr) and, vms:					
Maakond: <i>Järva</i>					
Vald: <i>Pärnu</i>					
Talu: <i>Lauri 4</i>					
on kohustatud mõõtu arvel võetud vastu:					
Vilja nime- tüüp	Kogus kg	Looma- koti h.t	Hind kg-ile	Summa RM	
Rüüti kott					
Nõu kott	300	710	12	36	
Oder kott					
Kaer kott					
Kokku ..				36	
Vilja vastuvõtja: <i>[Signature]</i>					
<i>18. septembra</i> 194 <i>4</i>					
Vilja tootja: <i>[Signature]</i>					

[illegible]

LISA 6. FOTOD KAUPLUSE JUHATAJATEST

Johannes Proovel vasakul (Ilomets, 2011)

Karl Kaare (Koeru Muuseum)

Lehte Pettai (Erakogust)

Mari Rosental (Erakogust)

LISA 7. FOTOD KAUAEGSETEST MÜÜJATEST

Tiia Kalev (Erakogust)

Maimu Ebber (Erakogust)

Helju Grüntal (Erakogust)

LISA 8. FOTOD MÜÜJATE TÖÖRIIETUSEST

(Erakogust)

LISA 9. FOTOD KAUPLUSEHOONEST SEITSMEKÜMNENDATEL

(Vanadpildid.net)

(Järvamaa Muuseum, 1979)

LISA 10. FOTOD MAJAST JA INIMESTEST

(Erakogust)

Kaupluse töötajad kaupluse ees (Vanadpildid.net⁶)

Vahu poisid (R. Viljati erakogust)

(Erakogust)

LISA 11. FOTOD KAUPLUSEHOONEST 2022. AASTAL

Välisvaade

Sisevaated